

DOI <https://doi.org/10.36074/PrOsvita.issue1.004>

Назаренко Людмила Миколаївна¹, Назаренко Вадим Сергійович²

1. доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту та економіки
Херсонський інститут Акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом», УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0001-7949-6923

2. кандидат педагогічних наук, учитель географії та інформатики
Олешківський ліцей № 2 Олешківської міської ради Херсонської області, УКРАЇНА

ORCID ID: 0009-0003-3797-401X

Сутність трансформації освітнього процесу здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою

АНОТАЦІЯ. У статті розглядається проблема, пов'язана з організацією освітнього процесу за дистанційною формою в закладі загальної середньої освіти. Автори акцентують увагу на соціальній сутності трансформаційних змін, які доцільно впроваджувати для підвищення ефективності онлайн-навчання учнів. Ними обґрунтовано й охарактеризовано особливості трансформації структурних складників поняття «освітній процес»: освітнього середовища, педагогічної й управлінської діяльності, системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Встановлено, що ефективність організації освітнього процесу в дистанційному форматі залежить від декількох чинників, зокрема: якості трансформації всіх його структурних складників; готовності системи управління закладом освіти своєчасно й адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища та забезпечувати адаптацію освітнього процесу до нових умов функціонування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: повна загальна середня освіта; дистанційне навчання; трансформація освітнього процесу.

DOI <https://doi.org/10.36074/PrOsvita.issue1.004>

Lyudmyla Nazarenko¹, Vadym Nazarenko²

1. Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor,
Professor of the Department of Management and Economics
Kherson Institute of Joint-stock company «Higher educational institution «Interregional Academy of Personnel Management», UKRAINE
ORCID ID: 0000-0001-7949-6923

2. Ph.D. in Pedagogy, Teacher of Geography and Computer Science
Oleshkiv Lyceum No. 2, Oleshkiv city council, Kherson region, UKRAINE
ORCID ID: 0009-0003-3797-401X

The essence of the transformation of the educational process of obtaining a complete general secondary education by distance form

ABSTRACT. The article examines the problem related to the organization of the educational process in a distance form in an institution of general secondary education. The authors focus on the social essence of transformational changes that should be implemented to improve the effectiveness of online learning for students. They substantiated and characterized the peculiarities of the transformation of the structural components of the concept of «educational process»: the educational environment, pedagogical and managerial activities, the system for evaluating the educational achievements of students. In particular, the transformation of the educational environment is connected with the provision of incentives for the active interaction of subjects of distance education (psychological and pedagogical support, feedback, exchange of interesting information) and the enrichment of information resources capable of encouraging students to independently obtain and creatively process educational information, think and find solutions to educational problems, objectively evaluate the results of education. It is substantiated that the essence of the transformation of the teacher's pedagogical activity is related to the development of new online educational resources, the assimilation and successful use of online communication methods, which requires the general activation of his professional potential, necessary for increasing the effectiveness of the distance learning organization. It has been proven that the transformation of the educational process has a social essence, which lies in ensuring safe socio-pedagogical conditions for meeting the requests and needs of customers and consumers of educational services, namely: social-cultural, financial-economic, technological, environmental, personnel, safe space and infrastructure. The nature of the changes that should take place in management activity is

determined. Issues that require changes in the system of student evaluation are highlighted: compliance with the principles of formative evaluation of educational achievements of students; establishment of feedback between the teacher and students; providing pedagogical support, creating a situation of success; openness of evaluation criteria. It was found that the effectiveness of the organization of the educational process in the distance format depends on several factors, in particular: the quality of transformation of all its structural components; the readiness of the management system of the educational institution to respond in a timely and adequate manner to the challenges of the external environment and to ensure the adaptation of the educational process to the new operating conditions.

KEYWORDS: *complete general secondary education; distance learning; transformation of the educational process.*

Постановка проблеми. Дистанційна форма навчання не є новою у системі здобуття загальної середньої освіти в Україні. І хоча онлайн в освітньому середовищі такий же повноправний формат як і офлайн [2], в умовах воєнного стану посиленої уваги потребують питання щодо підвищення ефективності організації освітнього процесу за цією формою.

Намагаючись забезпечити для учнів і педагогів оптимально сприятливі умови онлайн-навчання, керівники закладів освіти стикаються з численними труднощами різного характеру. Сучасна школа як відкрита соціальна інституція постійно перебуває під впливом змін у соціумі. Перманентність і динамічність суспільних змін здатні як сприяти стратегічному розвитку освіти, так і спричинити певну невизначеність освітньої ситуації, чим значно ускладнити управлінські процеси, покликані запобігти освітнім втратам. Розв'язання окресленої проблеми неможливе без здійснення системного аналізу вагомості впливу зовнішніх змін на освітню ситуацію та прогнозування можливих і необхідних змін у внутрішньому середовищі, здатних адаптувати освітній процес до нових умов. Тому використання ресурсів дистанційної освіти тісно пов'язано із трансформацією освітнього процесу з метою збереження та зміцнення потенціалу закладу освіти навіть у кризових умовах.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про сталий науковий інтерес до проблеми використання ресурсів дистанційної освіти. Зокрема, у працях В.Ю. Бикова, О.П. Буйницької, М.І. Жалдака, М.З. Згуровського, В.М. Кушнарєнка, О.В. Овчарук охарактеризовано різні моделі відкритої освіти, визначено основи дистанційного навчання (принципи, умови, засоби, технології), здійснено аналіз європейського досвіду онлайн-освіти.

У свою чергу, Н.В. Кучеренко, В.М. Прибилова, Л.В. Шмитко, Н.Л. Яремчук підкреслюють переваги дистанційного навчання. Як дієвий інструмент здобуття освіти в сучасних умовах онлайн-навчання розглядають О.В. Гнатюк, І.Б. Мала, М.Ю. Мельник,

Л.В. Ткаченко, В.І. Хмурова.

Не зважаючи на широкий спектр тематики проведених досліджень, проблема ефективного використання потенціалу дистанційного навчання саме у системі здобуття повної загальної середньої освіти є недостатньо дослідженою. Виклики, які постали перед вітчизняними закладами щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, активізували трансформацію освітнього процесу та вказали на недостатню науково-методичну підготовку керівників ефективно діяти в мовах змін. Тому питання, окреслене нами, потребує додаткового розгляду ще й у контексті змістовних системних перетворень, пов'язаних з реалізацією концепцією Нової української школи, та з метою формування позитивного практичного досвіду ефективного забезпечення освітнього процесу за відсутності належних умов соціальної та особистісної безпеки його учасників.

Мета роботи – обґрунтувати сутність трансформації освітнього процесу здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, охарактеризувати характер і місце трансформаційних змін, необхідних для підвищення ефективності його організації; визначити чинники ефективності організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Виклики, що постали перед освітою у період пандемії COVID-19 та під час воєнного стану в Україні, актуалізували використання потенціалу дистанційного навчання, унаслідок чого відбувається трансформація освітнього процесу в системі здобуття повної загальної середньої освіти. Зауважимо, що трансформаційні зміни розглядаємо не як модернізацію чи/або модифікацію певного об'єкту управління - освітнього процесу, а як системні якісні перетворення усіх його структурних складників, унаслідок чого змінюються не лише зміст та форма об'єкту, але й формується нова парадигма освіти, яка є закономірною з огляду на суспільні виклики.

Організація освітнього процесу за дистанційною формою навчання, як визначено в «Положенні про дистанційну форму

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

здобуття повної загальної середньої освіти», затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 8 вересня 2020 року № 1115 [3, с. 1], забезпечується в умовах віддаленості його суб'єктів один від одного та їх опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, що функціонує на базі сучасних освітніх інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій. Окрім освітнього середовища складниками освітнього процесу є педагогічна й управлінська діяльність, система оцінювання учнів, які у нерозривній єдності мають безпосередній вплив на якість результатів навчання здобувачів освіти [1, с. 7]. Таким чином, ефективність організації дистанційного навчання перебуває у прямій залежності від трансформаційних змін, що характерні для кожного із вказаних складників.

1. Трансформація освітнього середовища. Досвід, який отримали педагоги у попередні три-чотири роки, забезпечуючи організацію онлайн-навчання учнів як єдину можливу безпечну форму здобуття освіти, демонструє низку проблем, із якими стикнулися всі учасники освітнього процесу - керівники, вчителі, учні та їхні батьки, засновники закладів освіти. І це не стільки проблеми матеріального характеру (наявність обладнання, інтернет-зв'язок, ліцензоване програмне забезпечення), як питання щодо організації взаємодії суб'єктів онлайн-навчання, на ефективність якої деструктивно впливають такі чинники, як:

- обмеженість вибору вчителем режиму онлайн-взаємодії, оскільки синхронність чи асинхронність визначається умовами безпеки проведення заняття, які не залежать від педагога;
- перевага асинхронного режиму взаємодії, коли учень повинен самостійно засвоювати навчальний матеріал, надісланий учителем, не маючи можливості отримати від нього додаткове роз'яснення;
- низька навчальна мотивація та відсутність у більшості учнів відповідального ставлення до власної постійної участі в онлайн-занятті.

Тому забезпечення ефективності освітнього процесу за дистанційною формою неможливе без насичення онлайн-

середовища новим практико-орієнтованим контентом, актуальним і таким, що випереджує наявні запити здобувачів освіти та спонукає їх до активної взаємодії. У цьому контексті не аби яке значення має шкільна бібліотека - Web-центр, діяльність якого спрямована на забезпечення обов'язкової та варіативної компоненти змісту освіти (тестові матеріали, аудіо-матеріали, презентації, інтернет-події). Доречно на сайті розміщувати підручники та додаткові друковані засоби (робочі зошити, зошити для практичних і лабораторних робіт), які використовуються в освітньому процесі. Відкритий доступ до таких ресурсів викликає в учнів пізнавальний інтерес, чим значно підвищує мотивацію до навчання в дистанційному форматі. Таким чином, трансформація освітнього середовища пов'язана із забезпеченням стимулів активної взаємодії суб'єктів дистанційного навчання (психолого-педагогічна підтримка, зворотний зв'язок, обмін цікавою інформацією) та збагаченням інформаційних ресурсів, здатних спонукати здобувачів освіти самостійно отримувати і творчо опрацьовувати навчальну інформацію, мислити і знаходити рішення навчальних задач, об'єктивно оцінювати свої навчальні можливості.

2. Трансформація педагогічної діяльності. Трансформація освітнього процесу неможлива без змін у педагогічній діяльності. Сучасний учитель як суб'єкт взаємодії у дистанційному режимі є одночасно й організатором, і модератором, і фасилітатором. Від його інформаційно-комунікаційної готовності залежить якість онлайн-заняття та підтримка учнів під час самостійної роботи в асинхронному режимі. Проте, як свідчить проведене нами опитування, в умовах дистанційного синхронного навчання лише третина вчителів з метою активізації взаємодії учнів між собою використовують такі форми і методи як: робота в парі чи групі, творчі завдання, міні-проекти. Найбільшим викликом для освітнього процесу в умовах дистанційного синхронного та асинхронного навчання, на думку вчителів, є те, що учні не вміють самостійно опрацьовувати навчальний матеріал. Щодо проблем особистісної

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

адаптації до умов онлайн-заняття, педагоги вказали як найскладнішу, - навчитися організовувати взаємодію в онлайн режимі, що потребувало оволодіння специфічними навичками, які допомогли поступово вийти із зони комфорту традиційного уроку: перебування перед web-камерою, спілкуватися в чаті, демонстрація презентацій, тайм-менеджмент.

Наразі педагоги успішно працюють на різних платформах (Zoom, Meet, Skype), але лише окремі з них активно використовують комплекс додатків та сервісів, які сприяють підвищенню ефективності дистанційного навчання. Зокрема, - це сервіси Google, а точніше - classroom, де є можливою функція дублювання інформації з онлайн-заняття; а також сервіси електронних журналів та щоденників. Як приклад наведемо досвід використання вчителями потенціалу порталу «Нові знання»: учитель під час заповнення комірок «Зміст уроку» та «Домашнє завдання» має змогу прикріпити для учнів матеріали для самостійного опрацювання в розділі «Дистанційне навчання» та отримати згодом їхні відповіді для оцінювання.

Трансформація освітнього процесу за дистанційною формою передбачає перетворення педагогічної діяльності з урахуванням потенційних можливостей здобувачів освіти, їхніх освітніх інтересів і потреб. У зв'язку з цим доцільно використовувати популярний серед дітей та молоді відео-хостінг YouTube: педагог, створивши власний відео канал, має змогу розміщувати відео з навчальним змістом, а посилання на яке можна прикріпити як додаток до домашнього завдання в електронних журналах чи classroom. Створення таких предметних каналів, по-перше, сприятиме встановленню постійного контакту учителів з учнями, по-друге, дасть змогу останнім, за потреби, повертатися до змісту онлайн-заняття декілька разів із метою кращого засвоєння навчального матеріалу. А найбільш суттєвим є те, що вчитель на запит учнів може надати додаткове роз'яснення в коментарях до розміщеного відео. Однак, подібні трансформаційні зміни в організації взаємодії суб'єктів

дистанційного навчання повинні носити не рекламний характер для покращення іміджу закладу освіти, а бути додатковим загальнодоступним відеоконтентом освітнього процесу. Зокрема, такий ресурс допоможе учням, які, навчаючись офлайн в місцевому закладі освіти, зможуть скористатися онлайн-ресурсом, розробленим педагогами їх рідної школи. Разом із тим, про створення якісного навчального відеоконтенту має подбати кожен заклад освіти. Як зразок - формат онлайн-школи, створений профільним міністерством за участі науковців і досвідчених педагогів.

Отже, сутність трансформації педагогічної діяльності вчителя пов'язана з розроблення нових навчальних онлайн-ресурсів, засвоєнням і успішним використанням методів онлайн-комунікації, що потребує загальної активізації його професійного потенціалу, необхідного для підвищення ефективності організації освітнього процесу за дистанційною формою. Окрім того, трансформаційним змінам піддаються роль і місце педагога в освітньому середовищі шляхом збагачення його власним інформаційним контентом із урахуванням інтересів і потреб здобувачів освіти, специфіки предмету, комунікаційних можливостей кожного учня та умов онлайн-взаємодії. Таким чином учитель перетворює онлайн-клас на місце для активного спілкування, дослідження навчальних задач, формування позитивної самооцінки учнів, що сприяє розвитку їх академічних і соціальних навичок.

3. Трансформація управлінської діяльності. Ефективність трансформації освітнього процесу залежить від готовності системи управління своєчасно й адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища та забезпечувати адаптацію освітнього процесу до нових умов. Тому передумовою трансформації освітнього процесу в дистанційному форматі є здійснення стратегічного аналізу досягнутого стану та визначення потенційних можливостей щодо упровадження необхідних змін. Стратегічний аналіз не лише дає змогу керівникам з'ясувати внутрішні слабкі і

сильні позиції закладу освіти, зовнішні ризики і загрози, але й сформувані мотивуючу складову трансформаційних змін, яка відображає:

- запити і потреби громадянського суспільства в цілому, державної, регіональної і місцевої політики у сфері освіти, ринку праці;
- інтереси, мотиви і потреби здобувачів освіти щодо змісту освіти, форм її здобуття, рівня розвитку базових умінь і навичок онлайн-комунікації, якості технічного обладнання, умов онлайн-навчання;
- готовність педагогічних працівників та інших спеціалістів до використання сучасних інтернет-ресурсів, зокрема, платформ для організації онлайн-навчання Zoom, Meet, Skype та ін.;
- відкритість і медійна активність закладу освіти.

Отримана інформація внаслідок проведення стратегічного аналізу слугує орієнтиром для визначення характеру та змісту трансформаційних змін в організації освітнього процесу за дистанційною формою.

Оскільки за якість організації освітнього процесу відповідальність покладається на керівника закладу загальної середньої освіти, мета управління трансформаційними змінами полягає в забезпеченні умов якісних перетворень у площині кожного із складників освітнього процесу, а не лише окремого із них. Тому розроблення й впровадження трансформаційних змін вимагає консолідації зусиль органів влади різного рівня, учасників освітнього процесу, наукової спільноти, громадськості, оскільки результати цих змін спрямовані на досягнення соціально важливого стратегічного продукту - якості освіти. Звідси, трансформація освітнього процесу має соціальну сутність, яка криється у забезпеченні безпечних соціально-педагогічних умов задоволення запитів і потреб замовників і споживачів освітніх послуг, а саме: соціально-культурних, фінансово-економічних, технологічних, екологічних, кадрових, безпечного простору та інфраструктури.

4. Трансформація системи оцінювання. Вагоме місце у структурі

освітнього процесу посідає система оцінювання учнів, оскільки вона є інструментом встановлення рівня навчальних досягнень здобувачів повної загальної середньої освіти в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних програм. Під час дистанційного навчання вона теж частково трансформується, що пояснюється декількома протиріччями, зокрема, між:

- вимогою здійснення педагогами моніторингу навчальної діяльності кожного учня з метою оцінювання сформованих у них ключових компетентностей та, разом із тим, суттєвим зменшенням тривалості онлайн-заняття в синхронному режимі;
- перевагою асинхронного режиму організації онлайн-навчання з метою дотримання безпечних умов навчання та відсутністю можливостей у вчителя проконтролювати рівень самостійності опрацювання учнями навчальних матеріалів;
- встановленими видами і періодичністю оцінювання учнів та низьким рівнем дотримання ними академічної доброчесності під час самостійного виконання контрольних робіт, тестів, обов'язкових письмових робіт тощо.

Таким чином можна виокремити низку питань, вирішення яких потребує дотримання педагогами принципів формульованого оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Для цього між учнем і вчителем має бути встановлений зворотний зв'язок, що не обмежується формальною перевіркою якості виконання завдання та виставленням оцінки (балу).

По-перше, доцільно, щоб педагог додавав після оцінки коментар із зазначенням як недоліків у виконанні контрольного виду роботи (аналіз-контроль), так найбільш успішних рішень учня (аналіз-мотивація), що спонукатиме його до навчальної рефлексії, а відтак - надолуження освітніх втрат.

По-друге, не можна недооцінювати важливість відкритості критеріїв оцінювання. Володіючи ними, учень вибудовує особистісну траєкторію досягнення навчального успіху, а завдання вчителя полягає у створенні ситуації успіху для кожного, у випадку

✓ РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

прояву з боку учнів заниженої або завищеної самооцінки. Тому дуже важливо в період підготовки здобувачів освіти до контрольної роботи розміщувати на додаткових онлайн-ресурсах завдання нестандартного характеру, для прикладу: знайдіть помилки у розв'язанні задачі; відредагуйте текст; складіть словничок термінів до теми. Педагога має зацікавити і те, яке завдання обере учень, і те, як успішно він його виконає.

По-третє, необхідно намагатися унеможливлювати в підсумкових роботах учнів плагіат, не допускати списування в умовах дистанційного навчання. Для цього варто зосередити увагу над розробленням такого змісту контрольного завдання, щоб учень не міг скористатися думкою інших, а змушений був викласти власну, супроводжуючи її прикладами, схемами, описом дій, ілюстраціями тощо. Такий підхід спонукатиме учнів до більшої відповідальності та водночас розвиватиме їх творчі здібності.

Отже, трансформація системи оцінювання навчальних досягнень учнів за умов дистанційного навчання пов'язана з необхідністю розроблення і використання специфічних форм, методів контролю; формуванням академічної доброчесності здобувачів освіти; створенням інформаційного ресурсу, доступного в період самопідготовки до різних видів контрольної перевірки та самооцінювання результатів навчальної діяльності.

Висновки та пропозиції. Отже, трансформація освітнього процесу передбачає комплекс змін, які забезпечують якісні перетворення всіх складових його структури - освітнього середовища, педагогічної та управлінської діяльності, оцінювання навчальних досягнень. Трансформаційні зміни є наслідком реагування закладу освіти на виклики зовнішнього середовища, що пов'язано із змінами у державній і регіональній освітній політиці, стратегічних намірах місцевої громади, запитах і потребах здобувачів освіти, та механізмом підвищення ефективності організації дистанційного навчання учнів.

Таким чином, ефективна організація дистанційного навчання

уможлиблює повну реалізацію права неповнолітніх на вибір форм здобуття повної загальної середньої освіти, розширює діапазон використання онлайн і медійних ресурсів в освітньому процесі, сприяє професійному саморозвитку освітніх менеджерів і педагогічних працівників, формує соціальне значення результатів навчання. Разом і з тим, для забезпечення успішного впровадження трансформаційних змін в освітньому процесі системної комплексної підготовки потребують керівники закладів освіти, зокрема, щодо оволодіння методологією управління змінами, на що і будуть спрямовані наші подальші дослідження.

 РЕЦЕНЗОВАНА СТАТТЯ

Згідно стандартів COPE Code of Conduct

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Бобровський, М.В., Горбачов, С.І., Заплотинська, О.О., Ліннік О.О. (2021). Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 350 с.
- [2] Мельник, М. Ю. (2022). ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1).<https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4130>.
- [3] Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року N1115.URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>